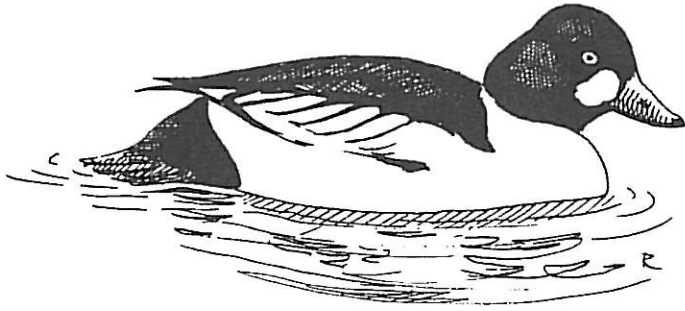

Kvinand *Bucephala clangula*

Global utbredelse

Hekker rundt hele nordkalotten, med unntak av Grønland og Island. Utbredelsen i Norge utgjør vestgrensa for artens sammenhengende utbredelsesområde i Europa. I Nord-Amerika hekker underarten *americana*.

Norsk utbredelse og habitatvalg

Som hekkefugl forbindes kvinanda i Norge med innsjøer og stillerennende elver/loner i de store skogområdene på Sør- og Østlandet og nordover gjennom Trøndelag. Atlas-kartet gir inntrykk av en spredt og tynn bestand i våre tre nordligste fylker. Selv om dette til en viss grad skyldes mangelfull dekning, er det nok reelt at bestandene her ikke er like sterke som lenger sør i landet. De nord-norske hekkeområdene utgjør da også randen av artens utbredelse — lenger øst gjennom Nord-Sverige og Nord-Finland er nok hekkebestanden langt tettere.

Med unntak av utløpere av det kontinuerlige hekkeområdet i nord (Nordmøre) og sør (Dalane i Rogaland), er arten så godt som fraværende som hekkefugl på Vestlandet. De isolerte prikker som finnes på kartet, er kun utslag av sporadiske hekkefunn/-forsøk og ikke regelmessige forekomster. Atlas-kartet dokumenterer en noe videre utbredelse i Oslofjord-området og Mjøs-traktene enn det som er angitt av Haftorn (1971). Artens utbredelse er ofte sett i sammenheng med utbredelsen av svartspett, som kvinanda gjerne overtar reirhull etter. Det er mange fellesnevner i disse to artenes utbredelse, men mangel på egnede hekkplasser er neppe eneste årsak til kvinandas uteblivelse på Vestlandet.

Reiret ligger oftest i trehull eller oppsatte holker, men bergskorter og steinrøyser er også registrert som reirplass, dog unntaksvis. Vanligvis ligger reiret nær et vatn, men reir er også funnet inntil 3 km fra vatnet ungene vokser opp i. Høyvokst, gammel skog avbrutt av større og mindre vatn er kvinandas opprinnelige tilholdssted. Den trives godt i tett barskog langs stille, buktende elvestrekninger, eller i blandingsskog helt opp mot bjørkebeltet.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

I søndre del av utbredelsesområdet i Europa har arten ekspandert betydelig i vårt århundre, men med unntak av antall overvintrende kvinender har ikke denne ekspansjonen vært særlig merkbar her i landet. Ekspansjonen har dels sin forklaring i at det i økende grad settes opp reirholker til kvinendene, dels kan det også

tenkes at arten har visse fordeler av den økte forurensningen av vassdragene. I Danmark hekker i dag 10-12 par, noe som utelukkende settes i sammenheng med oppsetting av holker. Også i Finland har dette gitt en betydelig bestandsøkning. I den (beskjedne) utstrekning oppsetting av reirholker har vært utprøvd på Vestlandet, har det imidlertid ikke gitt nevneverdige resultater så langt.

På den andre siden antas kvinanda å bli hardt rammet av moderne skogsdrift. Dette er imidlertid forhold som et stykke på vei kan kompenseres for gjennom holkoppsetting. Hvor mange hekkende kvinandpar vi har i Norge i dag er vanskelig å anslå, men et anslag på 10.000-20.000 par foreligger (Tabell 1). Dette er betraktelig mindre enn i Sverige (52.000 par; Andersson & Stav 1980) og Finland (ca. 150.000 par; Koskimies 1992).

Hekkebiologi

Pardannelsen skjer i vinterflokkene og utover våren, dels også etter ankomst på hekkeplassen. Kvinandas fantastiske paringsspill er ikke uvanlig å se like forut for hekkingen. Arten er monogam, og parbindingen brytes ved at hannen forlater maken i rugeperioden. Bl.a. er observasjoner av enslige hunner på intenst næringsøk i hekketida ofte et pålitelig tegn på hekking, ettersom det vanligvis dreier seg om fugler som har tatt en rugepause for å finne mat. Slike rugepauser varer i gjennomsnitt i overkant av en time (finske undersøkelser). Kvinanda er territoriell og monogam, og hekker første gang som 2-åring (3. kalenderår). Ett-åringer skiller seg noe fra gamle fugler i fjærdrakta, og observasjoner av slike fugler i hekketida må ikke tas til inntekt for at arten hekker i området.

Trekkforhold

En god del kvinender overvintrer i ferskvatn og i grunne marine områder i Sør-Norge, ellers overvintrer norske kvinender i nordsjølandene og de vestligste deler av Østersjøen. Danmark er et viktig overvintningsland for arten, og også mange kvinender myrer her. Totalt regner man med at i overkant av 200.000 kvinender overvintrer i NV-Europa. Antallene som overvintrer i Norge har økt betydelig i vårt århundre. Som eksempel kan trekkes fram at Lie-Pettersen (1925) ikke har notert arten i det hele tatt i løpet av 30 års registreringer i et område ved Bergen. I dag er kvinanda en helt regulær vintergjest i det samme området (Byrkjeland 1981, 1982).

Stein Byrkjeland

Kvinand *Bucephala clangula*

643 ● Konstatert hekking

298 ● Sannsynlig hekking

294 ● Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

